

Рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Мовні особливості сучасного художнього дискурсу для дітей» зі спеціальності 035 Філологія 26 квітня 2023 року.

Самойленко Валерія Вікторівна, 1995 року народження, громадянка України, освіта вища: 2018 року закінчила з відзнакою Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара зі спеціальності 035 Філологія (спеціалізація 035.01 українська мова і література).

Завершила навчання в аспірантурі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара з 2018 до 2022 року.

Дисертацію виконано в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – Корольова Валерія Володимирівна, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Здобувачка має 9 наукових праць за темою дисертації, із яких: 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – в інших періодичних наукових виданнях, 3 тези доповідей на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях, 1 розділ колективної монографії.

1. Самойленко В. Специфіка використання демінутивів у сучасних творах для дітей. Закарпатські філологічні студії. Ужгород: «Гельветика», 2020. Т. 1, №13. С. 104–107. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.20>

2. Самойленко В. Дискурсивні особливості сучасних художніх творів для дітей. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: «Гельветика», 2020. № 33. Том 2. С. 149–155. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/33.215866>

3. Самойленко В. Функції та структура заголовків у сучасних творах для дітей. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація. Херсон: «Гельветика», 2020. №1. С. 245–249. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-38>

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Попова І. С., доктор філологічних наук, професор, декан факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

1. Хотілося б уточнити деякі моменти. У дисертації Валерія Вікторівна Самойленко зазначає, що характерною рисою аналізованих творів є достатньо велика кількість таких видів метафори як уособлення, антропоморфізм і зооморфізм. Чи траплялися в аналізованих матеріалах прийоми, протилежні, наприклад, уособленню?

Голова ради наголосила, що висловлене питання не має принципового характеру.

Семенюк О. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри міжнародної журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка Київської міської державної адміністрації висловив такі зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

1. У дисертації розглядаються тексти сучасної дитячої художньої літератури, створені в ХХІ столітті. У цьому сенсі незрозумілою є присутність в списку літератури Тлумачного словника української мови (СУМ), який побачив світ ще в 1970-1980 роках, Словника лінгвістичних термінів Д. Розенталя (1976 рік) тощо.

2. У дисертації зустрічаємо твердження типу: «Спостерігаємо лише 4% текстів із позиційними змінами елементів композиції твору проти 96% текстів із стандартним розподілом композиційних елементів» (с.107 – 108); «Другий за чисельністю й поширеністю стилістичний засіб у творах для дітей – порівняння» (с.198). Залишається нез'ясованим, на основі яких досліджень, розрахунків зроблено такі висновки? Ніяких кількісних або статистичних показників у роботі немає. Не йдеться про застосування відповідних методів і прийомів аналізу ні у вступі (методи дослідження), ні в розділі 1.4. «Методологічна основа дослідження мовних особливостей сучасного дискурсу для дітей». Зрозуміло, що в процесі роботи авторка здійснювала певні кількісні підрахунки, або послуговувалася висновками інших науковців, і про це необхідно було коректно зазначити в дисертації. Наявність таких показників або посилань, на нашу думку, дозволила б унаочнити відповідні тези, додавши їм обґрунтованості.

3. Підрозділ 2.2.1. «Лексико-семантичні та структурні особливості заголовків творів сучасної української літератури для дітей» містить здебільшого структурний аналіз заголовків та їхніх функцій. Варто було б додати до цього стилістичний аналіз, оскільки з фактичного матеріалу можна зробити висновок про наявність численних стилістично маркованих назв. Широко представлений, зокрема, прийом мовної гри, наявний графосемантизм, асиндетон тощо. Такий аналіз міг би вияскравити та унаочнити особливості реалізації авторської прагматичної настанови в художньому дискурсі для дітей.

4. Викликає запитання визначення деяких понять, наприклад, художнього дискурсу: «художній дискурс становить комунікацію автора художнього твору і його реципієнта задля регулювання світоглядних орієнтирів останнього» (с.35).

5. Текст дисертації має певні недоліки стилістичного та технічного характеру. Наприклад, тавтологію («...методи дослідження. Для першого етапу

дослідження...» (с.20), «дискурсивні категорії художнього дискурсу для дітей» (с.35); логічні похибки: «Будь які знання, подані в художніх текстах для дітей, не видані як носії сформованого смислу» (с.52) тощо. Не було б зайвим надати список використаних скорочень, тому що в тексті дисертації є певна кількість незагальновідомих термінів-аббревіатур (НФЄ, ЧМ, АМ тощо).

Степаненко М. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України поставив низку питань, що потребують уточнення:

1. Не зовсім коректною щодо семантичної наповнюваності й демаркаційних властивостей є вживана в роботі конструкція дитяча проза, оскільки репрезентована нею інформація сприймається як синкретична – «адресатність + посесивність». Перевагу варто віддати синтаксичній структурі з власне-адресатною синтаксемою для + іменник у родовому відмінкові.

2. Дисертантка досліджує гіперо-гіпоніміїні відношення в лексиці творів для дітей, зосереджуючись на синонімії та антонімії головно як на репрезентативних утіленнях парадигматичних зв'язків. Робота значно виграла б, якби цей стратегічний для художнього дискурсу лексико-семантичний ресурс був не прив'язаний до родо-видової детермінованості, позаяк він орнаментує художній виклад, виконує важливі характерологіїні функції на всіх рівнях гетерогенного тексту і його персоналізованого складу зокрема, зрештою, є одним із важливих маркерів жанрової належності тексту та індивідуальних рис його творця.

3. Дисертантка рясно покликається на авторитетні праці українських і зарубіжних учених, що є виправданим та доречним. Однак подеколи запропонований нею виклад має констатаційний характер, не постає як логічна для такого дисертаційного мінідискурсу концептуалізована версія, неодмінно підкріплена власними міркуваннями. Наприклад, підрозділ «2.2.2. Присвята й епіграф» насичений не завжди коректною інтертекстуальністю, яку, на жаль, не убігано в окремий науковий сюжет із виразно задекаларованою авторською позицією. Дослідження тексту та його складників, надфразних єдностей і фрагментів варто було б оперти на аналіз прагматичних типів речень, який пропонує А. Загнітко, зрозуміло, у їхній специфічній реалізації сучасних повістях для дітей.

4. З незрозумілих причин опинилися поза дослідницьким простором такі сутнісні складники факультативного тексту, як передмова, післямова, зміст, резюме, примітки, бібліографічні покликання. Заявлено про те, щ ці «різномірні компоненти у своїй сукупності слугують для утворення одногоцілого мегатексту», який «має назву комунікативно гетерогенного феномену» [с. 133]. Не виконаною залишилася обіцянка: «зосередимо увагу на аналізі основного тексту з усіма його структурними особливостями та виконуваними ним функціями» [там само]. Присвята та епіграф – лише фрагменти

факультативного тексту, який у гармонійному синтезі з основним текстом конституують структуру мегатексту.

Опонент наголосив, що висловлені питання не мають принципового характеру, не применшують наукової ґрунтовності та практичної цінності здійсненого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Голікова Н. С., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України висловила окремі дискусійні питання і зауваження.

1. У «Вступі» зазначено, що «об'єкт дослідження – мова художніх текстів для дітей, повістей зокрема, як одиниць, що функціонують у системі дискурсу для дітей» (с. 19). Потрібно пояснити, чому «мову художніх текстів для дітей, повістей зокрема», дисертантка називає «одиницями»?

2. Ілюструючи факти репрезентації дискурсивних категорій інтертекстуальності та інтермедійності, дисертантка наводить низку контекстів, у яких фігурують інтертекстеми-імена на зразок Собака Баскервілів, Голмс, Жанна де Ламотт (с. 38–39), а не «чужі» тексти – цитати, алюзії, ремінісценції, указані в коментарях. Чи вбачає авторка різницю між інтертекстемами таких зразків?

3. Пильнішої уваги з боку дослідниці потребують ті чи ті наукові терміни, ужиті в тексті дисертації. На нашу думку, таку «інтегральну властивість дискурсу», як діалогічність (с. 63) краще номінувати інтегративною, а не інтегральною; у словосполученні «кількість актантів» (с. 124), які беруть участь у монологах, діалогах, полілогах, варто уточнити значення слова актант, що, як відомо, у мовознавчих працях функціонує і в інших лексико-семантичних варіантах.

4. Аналізуючи художні епітети, порівняння, метафори в художньому дискурсі для дітей, дисертантка розглядає їх як власне текстові одиниці. Перспективним може бути лінгвістичний експеримент, що полягає в моделюванні комунікативно-прагматичних ситуацій, розрахованих саме на дітей, які по-своєму декодують художній текст та його маркувальні одиниці, що дасть змогу простежити реакцію безпосередніх адресатів на стимульні показники художнього дискурсу.

Ці часткові зауваження й уточнення, на думку рецензента, не впливають на дисертаційну концепцію та висновки, які є досить виваженими й підтвердженими як аналізом текстів, так і теоретичними роздумами.

Гурко О. В., доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України висловила окремі дискусійні питання і зауваження.

1. У підрозділі 1.2. «Художній дискурс у лінгвістичній парадигмі» авторка наукової праці окреслює 4 основні підходи до тлумачення художнього

дискурсу (с. 32), проте здебільшого спираючись на роботи, представлені зарубіжними науковцями у ХХ столітті та враховуючи лише поодинокі статті українських дослідників, які студіюють питання мови дискурсу для дітей у ХХІ столітті. На наше переконання, варто було б також зосередити увагу на таких ґрунтовних українських дослідженнях на кшталт дисертації О. Папуші «Наратив дитячої літератури: специфіка художнього дискурсу» (2004 р.) та наукових працях Є. Огара, зокрема «Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально-комунікативні аспекти дослідження» (2006 р.) чи «Соціокомунікативний підхід у сучасних книгоорієнтованих дослідженнях» (2014 р.).

2. У підрозділі 2.1.2 «Змістовий рівень композиції сучасної повісті для дітей» дисертантка поетапно схарактеризувала структурну специфіку змістового рівня організації повістей для дітей залежно від жанру твору. Звідси постає питання: Чи спостерігали Ви впродовж дослідження інші приклади специфічного оприявлення структури тексту певного жанру?

3. У підрозділі 2.2.3 «Допоміжний текст (схеми, таблиці, креолізація)» Валерія Вікторівна докладно репрезентує креолізований текст, окреслюючи його функції та специфіку. Утім, не вистачає дослідження малюнків або тексту, які відбивають у своїй формі зміст. Наприклад, тексту, що за формою аналогічний до означуваного поняття. У дослідженні наявний приклад оформлення номеру сторінки у вигляді риби (с. 157). Щоправда, на нашу думку, робота виграла б, якби авторка глибше проаналізувала й представила непоодинокі приклади таких одиниць, якщо вони є.

4. З урахуванням того, що назва третього розділу «Лексико-стилістична характеристика художнього дискурсу для дітей» вважаємо, що завузьким є аналіз мовних експлікаторів у межах художнього дискурсу для дітей. Наприклад, якщо авторка наукової праці висвітлює й виявляє гіперо-гіпонімічні відношення в лексичній системі художніх текстів для дітей, то потребує глибших коментарів та висновковості групи гіпонімів (с. 181-183), оскільки подеколи спостерігаємо просто виокремлення диференційних сем на кшталт «рослини», «частини суші», «астрономічні явища» тощо. Крім того, в аналізованому підрозділі 3.1. «Гіперо-гіпонімічні відношення в лексичній системі художніх текстів для дітей» дисертантка зазначає, що характерною особливістю лексики творів дітей є «домінанта вживання слів на позначення точних, конкретних предметів» (с. 170), далі фіксуємо аналіз гіпероніма «темпоральність» з інтегральною семою «час» (с. 186), де зазначено «...що аналізовані одиниці здебільшого позначають абстрактні часові проміжки» (с. 200). Саме тому постає питання чи спостерігали Ви в дослідженні інші одиниці, можливо менші за чисельністю гіпонімів гіпероніми, які б також мислилися абстрактно?

5. Зважаючи на те, що дисертантка зауважує, що епітети є «найпоширенішим стилістичним засобом у художньому дискурсі для дітей» (с. 188), далі Валерія Вікторівна, виокремлюючи прості, складні, складені епітети й епітети-речення, лише спорадично репрезентує «досить продуктивну групу складних епітетів» (с. 195), представлених лише двома граматично

вираженими моделями. Крім того, якщо йдеться мова про комплексне вивчення мови творів художньої літератури, то варто було б зацентувати увагу на докладному аналізі фразеологічних одиниць, наявних в аналізованих текстах.

Як зазначила рецензент, ці часткові зауваження й уточнення не впливають на високу оцінку якості, результативності дослідження, виваженості концепції та вагомості висновків.

Корольова В. В., доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України. Зауважень немає.

Результати відкритого (онлайн) голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – немає

На підставі результатів відкритого (онлайн) голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Самойленко Валерії Вікторівні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Голова
разової спеціалізованої
вченої ради

Ірина ПОПОВА